
МЕДІАПОЛІТИКА І СУЧАСНІ КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ

Медіафорум : аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент :
зб. наук. праць. – Чернівці :
Чернівецький нац. ун-т, 2021. –
Том 9. – С. 207-231

Mediarorum: Analytics, Forecasts,
Information Management:
Collection of Research Articles. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University, 2021. –
Vol. 9. – pp. 207-231

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2021.9.207-232>

УДК: 329.15.072.21:352](477)

© Наталія Ротар¹

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ СИМВОЛІЧНОГО ПРОСТОРУ В ЛОКАЛЬНИХ МАКРОСПІЛЬНОТАХ УКРАЇНИ

Здійснений аналіз практик місцевого самоврядування України у сфері декомунізації міських просторів Києва, Харкова, Одеси, Дніпра доводить, що з 2015 р. вони стали публічними аренами інтерпретацій минулого. Їх меморіальна символічна структура відображає конкуренцію між політичними акторами, які репрезентували конкуруючі комеморативні порядки. Практики місцевого самоврядування набули власної виразної специфіки у кожній з локальних макроспільнот. Зокрема, у Києві політика органів місцевого самоврядування означається нами як політична, що пов'язано з його статусом столиці України. Саме цей статус підпорядкував собі символічний простір локальної історії та ретроспективний реверс до історичних назв. Органи місцевого самоврядування Одеси та Харкова здійснювали декомунізацію із залученням, окрім політичної, прагматичної (Харків) та історичної (Одеса) практик перейменування. Ядром практик декомунізації символічного простору Дніпра є історична практика. Водночас, органи місцевого самоврядування усіх чотирьох міст України були суб'єктами політичної конкуренції («символічної боротьби») за право формувати та стверджувати уявлення про легітимний порядок символічного простору міста. Означаючи політику України у сфері декомунізації як таку, що має елементи символічного насильства, органи місцевого самоврядування підживлювали суспільну напругу, що супроводжувала реалізацію даної політики.

---

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. E-mail: E-mail: n.rotar@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6430-3460>

Ключові слова: символічний простір, декомунізація, локальна спільнота, органи місцевого самоврядування, політичний дискурс.

Features of the Implementation of Decommunization Policy of the Symbolic Space in Local Macrocommunities of Ukraine

208 — *The article analyzes the practices of local self-government in Ukraine in the field of decommunization of urban spaces in Kiev, Kharkov, Odessa, Dnieper. The peculiarities of the implementation of the policy of de-communization of the symbolic space indicate that since 2015, at the level of local macrocommunities, they have become public arenas of interpretations of the past. Their memorial symbolic structure reflects the competition between political actors representing competing commemorative orders. Local self-government practices have acquired their expressive specificity in each of the local macrocommunities. In particular, in Kiev, the policy of local self-government bodies is designated by us as “political”, which is associated with its status as the capital of Ukraine. It was this status that subordinated the symbolic space of local history and the retrospective reverse to historical names. Local authorities in Odessa and Kharkov carried out decommunization with the involvement, in addition to the political, pragmatic (Kharkov) and historical (Odessa) practices of renaming toponyms. Historical practice has become the core of the practice of decommunization of the symbolic space of the Dnieper. At the same time, local governments in all four cities of Ukraine were subjects of political competition (“symbolic struggle”) for the right to form and approve the idea of the legitimate order of the city’s symbolic space. By referring to Ukraine’s policy in the field of decommunization as one that has elements of symbolic violence, local governments fueled the social tension that accompanied the implementation of this policy.*

Keywords: symbolic space, decommunization policy, local community, local government, political discourse.

Актуальність теми дослідження. Процеси декомунізації символічного простору локальних спільнот є характерною рисою процесу виходу з комунізму для всіх держав Східної Європи, які відкинули тоталітарні режими як модель здійснення влади наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Попри варіативність східноєвропейських практик декомунізації, усі вони мали на меті унеможливити реванш антидемократичних сил та повернення до тоталітаризму; захистити цінності та символи молоді, часом крихкої, демократії; відновити історичну правду

про національне минуле та забезпечити демократичну консолідацію шляхом протиставлення старому режиму.

Сутність декомунізації може бути визначена як система заходів, які спрямовані на звільнення від впливу комуністичної ідеології у всіх сферах життєдіяльності суспільства та засіб, що використовується державою для подолання наслідків тоталітарного минулого й формування умов для політичної модернізації країни. Політика декомунізації передбачає ліквідацію символічних елементів комуністичної ідеології та візуальних маркерів тоталітарного режиму, її основним завданням є навчити суспільство комунікувати з комуністичним минулим. Для України декомунізація є не стільки запобіжником відновленню радянського комуністичного режиму, скільки гарантією її демократичного європейського майбутнього.

Найбільш активні дискусії щодо декомунізації символічного простору в Україні розгорнулися у публічному просторі українських локальних макроспільнот, що пояснюється особливим політичним (Київ), економічним (Харків, Дніпро) чи символічним (Одеса) статусом цих міст. Упродовж тривалого історичного періоду – як радянського, так і дорадянського, вони були центрами політичного, соціально-економічного, університетського життя, тож перманентно перебували у фокусі імперської та радянської влади. На нашу думку, вивчення кейсів сформованих практик українських мегаполісів у декомунізації символічного простору дозволить визначити роль і значення символічної влади у консолідації українського суспільства навколо ідеї демократії та європейської інтеграції.

Аналіз результатів наукових досліджень. Основний масив існуючих досліджень, присвячених вивченню практик декомунізації символічного простору постсоціалістичних країн, належить до структуралістської дослідницької традиції, тож сконцентрований на вивченні національних топонімічних наративів у їх ідеологічній імплікації (Decommunization in Bulgaria 2018; Debra, Stewart 1995; Holmes 1994). Стосовно декомунізації символічного простору українських міст та української топоніміки у наукових дослідженнях було артикульоване питання про те, чому процес перегляду радянської топонімічної спадщини, розпочатий у 1990-х рр., не отримав подальшого розвитку, й до 2015 р. залишав радянську топоніміку системоутворюючою для більшості населених пунктів України. Наприклад, M. Mälksoo знаходить джерело подолання стриманої декомунізації у

евроінтеграційному векторі України (Mälksoo 2017), J.-P. Himka визначає причини відкладеної дерадянзації символічного простору України у надмірній міфологізації історичних подій та процесів, що відбувалися на території України упродовж ХХ ст. (Himka 2012). Проте, залишаються відкритими питання про те, що має бути смисловим ядром декомунізації символічного простору мегаполісів, який історичний час має стати маркером ідентичності для українських міст і яка перспектива має бути закладена у їх топонімічному ландшафті, щоб не «замкнутися у пастці часу» (Joenniemi 2003).

Власне комплекс цих питань визначив мету даного дослідження, яка полягає у визначенні особливостей реалізації політики декомунізації символічного простору в локальних макроспільнотах України.

Методологія та методи дослідження. Зважаючи на існування в сучасному комплексі гуманітаристики спільного дослідницького фокусу, заснованого на визнанні соціополітичної природи формування символічного простору локальних спільнот (Halbwachs 1992, Bourdieu P. 1991, Nora 1989) у даному дослідженні ми використали методологічні принципи (постструктуралізму), інтеракціонізму та феноменологічного підходу до вивчення декомунізації локальних урбанізованих просторів України.

(Пост)структуралістські концепції ідеології, дискурсу та колективної пам'яті ґрунтуються на ранніх роботах М. Езеріеху (Azaryahu 1992; Azaryahu 1996), П. Фергюсон (Ferguson 1988) та К. Палонен (Palonen 1993), у яких відбулося формування концептуальних рамок поняття міського топонімічного тексту. Пропонуючи теоретичну модель осмислення соціальних аспектів функціонування географічних назв, даних на честь історичних діячів чи подій, М. Езеріеху довів, що в сучасних містах назви не тільки сприяють орієнтації в просторі, але й виконуючи символічні функції, набувають статусу інструменту соціального контролю і управління (Azaryahu 1996).

Методологічні принципи інтеракціонізму, відображені, насамперед, у концептах колективної пам'яті, були використані нами для дослідження практик опору та стратегій їх дискурсивної репрезентації у просторах мегаполісів. Застосовуючи ключові для цього підходу поняття «символічна боротьба» та «символічна влада» (Bourdieu P. 1991) як відображення конкуренції за право формувати та стверджувати уявлення про легітимний порядок, ми дослідили ті специфічні форми політичної конкуренції за формування (нав'язування)

певної, чітко означеної картини соціального світу, які характерні для українських мегаполісів. Сформований емпіричний досвід критичних топонімічних досліджень, ядром яких є концепт «символічного насильства» П. Бурд'є, вказує на суперечливий характер практик найменування, що працюють на (від)творення нерівності в розподілі владних відносин і матеріальних благ (Derek 2008; Rose-Redwood 2008).

Важливу роль у формуванні методологічних принципів інтеракціонізму відіграють концепт міста як місця артикуляції соціальних інтересів (Massey 1994). Позичуючи топонімічний ландшафт мегаполіса як культурну арену, методологія інтеракціонізму дозволяє досліджувати топонімічні практики органів місцевого самоврядування українських мегаполісів у ракурсах домінуючої ідеології, відображеної у символічній репрезентації простору, та символічного спротиву, що виникає на рівні окремих соціальних груп.

Методологічні принципи феноменологічного підходу, в рамках якого топонімічний ландшафт міста позиціонується як перформанс, основою якого є повсякденні практики городян, використані нами в частині ідей (Amin, Thrift 2002) про те, що «тканина простору настільки розмаїта, що в ній завжди є дірки і розриви, в яких можуть виникнути нові форми вираження (перформанс – Авт.)» (Amin, Thrift 2002). У цьому сенсі перформанс політизованих ландшафтів зумовлений не тільки самим актом репрезентації, скільки його соціальним ефектом. Відповідно, емпіричними об'єктами нашого дослідження стали результати соціологічних опитувань, у яких відображено повсякденні практики декомунізації символічного простору локальних спільнот в Україні.

Виклад результатів дослідження. 9 квітня 2015 р. Верховна Рада України прийняла чотири закони про декомунізацію, які 21 травня того ж року вступили в дію. Ухвалення комплексу декомунізаційних законів здійснювалося з метою «недопущення повторення злочинів тоталітарних режимів, будь-якої дискримінації за етнічною, соціальною, класовою, етнічною, расовою чи іншою ознакою в майбутньому, відновлення історичної та соціальної справедливості, усунення загроз незалежності, суверенітету, територіальній цілісності та національній безпеці України» (Верховна Рада України 2015).

Одним з елементів декомунізації символічного простору українських мегаполісів стали процеси (де)конструкції їх топонімічного

ландшафту. Визначений порядок перейменування вулиць, провулків, проспектів, парків в населених пунктах України був розроблений таким чином, щоб дати якомога ширші права громадам самим визначитися щодо перейменування. Для цього до 21 листопада 2015 р. міські ради Києва, Харкова, Дніпра та Одеси мали ухвалити рішення щодо перейменування. Якщо таке рішення не буде ухвалене, або матиме неповний характер, то це зобов'язаний зробити своїм розпорядженням міський голова протягом упродовж трьох місяців (до 21 лютого 2016 р.). В разі незавершеності процесів декомунізації на даному етапі, право перейменовувати переходить до облдержадміністрацій, голови яких мали підписати відповідні розпорядження до червня 2016 р.

212

Найбільш важливою була декомунізація Києва, для якого у справі декомунізації символічного простору потенційним міг стати конфлікт «між функціями Києва-столиці й Києва-міста» (Малес 2016, 18). Для унеможливлення такого конфлікту та з метою отримання фахових висновків з питань присвоєння, зміни назв, увічнення пам'яті видатних діячів і подій на території міста Києва, відновлення історичних назв при Київському міському голові у вересні 2014 р. було створено відповідний консультативно-дорадчий орган – Комісію з питань найменувань, до складу якої входять науковці-історики, мовознавці, краєзнавці, пам'яткознавці, архітектори (Київська міська рада 2014). У засіданнях Комісії за запрошенням її голови можуть брати участь депутати Київської міської ради, представники засобів масової інформації та громадськості. Рішення Комісії мають рекомендаційний характер і враховуються при підготовці Київським міським головою відповідного подання до Київської міської ради. З метою глибокого фахового вивчення питань про увічнення пам'яті визначних діячів і подій у формі встановлення пам'ятних знаків у місті Києві з квітня 2014 р. функціонує постійно діючий консультативно-дорадчий орган виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) – Комісія з питань встановлення пам'ятних знаків в місті Києві (Київська міська рада 2018). Дана комісія розглядала рекомендації щодо реалізації політики декомунізації в столиці України. наприклад, опублікований на сайті УІНП перелік пам'ятників та пам'ятних знаків Києва, які підлягали демонтажу (Український інститут національної пам'яті 2016). Зі 105 об'єктів, 84 були пам'ятними знаками у формі меморіальної дошки,

21 – скульптури (всі – Леніну), 5 погрудь, 1 скульптурна композиція, 1 стела, 1 кінна статуя.

У 2014–2019 рр. було ухвалено 24 рішення Київської міської ради та підписано відповідних розпоряджень Київського міського голови В. Кличка щодо декомунізації символічного простору Києва. Рішення органів місцевого самоврядування Києва щодо декомунізації символічного простору міста ухвалювалися хвилеподібно, а у період 2015–2016 рр. були ухвалені рішення про левову частку нових означень у топонімічній матриці міста. Упродовж 2014–2019 рр. були декомунізовані 224 назви вулиць у всіх районах столиці: у Голосіївському районі – 23, Дарницькому – 33, Деснянському – 15, Дніпровському – 22, Оболонському – 12, Печерському – 28, Подільському – 7, Солом'янському – 30, Святошинському – 21, Шевченківському – 33 (Департамент суспільних комунікацій Київської міської ради 2019).

У процесі декомунізації вуличних топонімів Київська міська рада, по-перше, повертала історичні назви вулицям міста. Зокрема, у першому рішенні, ухваленому рішенням Київської міської ради (далі – КМР) 13 листопада 2014 р. 7 вулиць Києва повернулися до історичних назв: Левандовська (перейменована з Анищенка), Назарівська (Ветрова), Бульварно-Кудрявська (Воровського), Ділова (Димитрова), Бутишев провулок (Іванова Андрія), Петропавлівська (Фрунзе), Преображенська (Івана Клименка) (Київська міська рада 2014а). По-друге, КМР здійснювала перейменування на честь українських політичних та військових діячів різних історичних часів (Євгена Коновальця, генерала Алмазова, Івана Богуна, Петра Дорошенка, Петра Калнишевського та інших). По-третє, КМР активно зверталася до назв на честь відомих діячів культури, науки, спорту (Іван Миколайчук, Валерій Лобановський, Януш Корчак, Квітка Цісик, Дмитро Яворницький, Іван Огієнко, Всеволод Нестайко, Академіка Єфремова, Брати Зерови, Сергій Параджанов, Катерина Білокур та ін.). По-четверте, КМР активно використовувала прийом дотримання міжконфесійного миру, інтегруючи в символічний простір міста назви вулиць на честь відомих церковних ієрархів (Патріарх Володимир Романюк, папа Іоан Павло II, Митрополит Володимир Сабодан, Митрополит Василь Липківський, Митрополит Андрей Шептицький, патріарх-предстоятель Української Греко-Католицької Церкви Любомир Гузар). По-четверте, КМР активно використовувала як символічно-нейтральні назви (Медоносна, Заплавна, провулок Ака-

цієвий, Щасливий, Осінній), так і вдавалася до певних інновацій. Зокрема, одним з рішень КМР вулиця Івана Кудрі була перейменована на честь американського політика, активного симпатика Революції гідності Джона Маккейна у Печерському районі столиці (Київська міська рада 2019).

Попри неперервний, хоча і повільний, характер декомунізації в українській столиці, на початку серпня 2016 р. до Київської міської державної адміністрації звернулися представники націоналістичних молодіжних організацій з вимогою демонтувати 86 об'єктів – пам'ятників, меморіальних дощок, елементів декору публічних будівель, станцій метро до Дня незалежності України (24 серпня), аби «уникнути випадків стихійної декомунізації в місті» (Від Кличка вимагають... 2016). Але найбільшого резонансу в публічному дискурсі декомунізації Києва набули рішення міської влади про перейменування Московського проспекту на проспект Степана Бандери та проспекту Миколи Ватутіна – на проспект Романа Шухевича (Київська міська рада 2017).

214

— 25 серпня 2015 р. УІНП звернувся до Київського міського голови з листом, в якому просив розглянути пропозиції щодо перейменування вулиць та провулків міста Києва, названих іменами осіб, причетних до встановлення радянської влади, боротьби з українською державністю, організації та здійснення голодоморів і політичних репресій та назв, що носять російський колоніальний характер, зокрема, проспект Генерала Ватутіна на проспект Романа Шухевича, головного командира Української Повстанської Армії, а проспект Московський на проспект Степана Бандери.

У період з 28 березня по 28 травня 2016 р. тривали громадські обговорення у формі електронної консультації на єдиному веб-порталі територіальної громади міста Києва з приводу перейменування проспекту Генерала Ватутіна у Деснянському та Дніпровському районах на проспект Романа Шухевича (Київська міська рада 2019) та щодо перейменування проспекту Московського у Оболонському та Подільському районах на проспект Степана Бандери (Київська міська рада 2019а). Кількість користувачів, які взяли участь в обговоренні щодо перейменування проспекту Генерала Ватутіна склала 5794 осіб, з яких 270 запропонували інші пропозиції, 3165 підтримали проект, 2627 – не підтримали; кількість користувачів, що взяла участь в обговоренні щодо перейменування проспекту Московського склала 5697,

з яких 226 запропонували власні пропозиції, 3146 підтримали проект перейменування, 2548 – не підтримали.

Київська міська рада ухвалила відповідні рішення про перейменування 7 липня 2016 р. (Київська міська рада 2016) та 1 червня 2017 р. (Київська міська рада 2017). Однак одразу громадська організація «Єврейська правозахисна група» та громадська організація «Антифашистська правозахисна ліга» звернулися до суду з адміністративним позовом до Київської міської ради з вимогою визнати протиправними її дії щодо розгляду на засіданні Комісії з питань перейменувань та в подальшому винесення на засідання депутатів Київської міської ради питання про перейменування проспекту Генерала Ватутіна на проспект Романа Шухевича, а Московського проспекту на проспект Степана Бандери. Упродовж двох з половиною років тривали судові тяжби, крапка у яких була поставлена у Постанові Шостого апеляційного адміністративного суду 9 грудня 2019 р. (Шостий Апеляційний Адміністративний суд 2019), якою визнано законний характер перейменування. Таким чином, особливості трансформації символічного простору Києва визначаються його статусом столиці держави, що відображено у стратегії органів місцевого самоврядування, яка формувалася під безпосереднім впливом УІНП та може бути означена як політична.

У Харкові декомунізація топонімів відбувалася у декілька етапів, що пояснюється діями місцевої (насамперед, міської) політичної еліти, яка обрала стратегію виключення з символічної боротьби за деконструкцію радянського соціального світу у символічному просторі міста. Навіть попри активний експертний супровід процесу перейменування, який здійснювався громадськими об'єднаннями «Старий Харків», «Харків: нові імена. Топ – 200», Харківською топонімичною групою та науковими центрами (Центр краєзнавства при ХНУ ім. В. Н. Каразіна), міська комісія з питань топоніміки та охорони історико-культурного середовища Харківської міської ради не змогла сформулювати консенсус щодо оновлення символічного наповнення міського ландшафту.

Перший етап відображає процес реалізації політики декомунізації за ініціативи органів місцевого самоврядування. На підставі рішення Харківської міської ради від 20 листопада 2015 р. (Харківська міська рада 2015) було здійснено перейменування однієї станції Харківського метрополітену «Радянська» (нова назва – «Майдан Конституції»;

чотирьох скверів парків та скверів: Сквер ім. Х-річчя КСМУ (нова назва – Карякін Сад), Парк ім. Ілліча (Ново-Баварський сквер), Парк культури і відпочинку ім. Артема (Парк Машинобудівників), Сквер ім. Радянської України (Сквер «Тракторозаводський»); 173 елементів вулично-дорожньої мережі міста Харкова. Розпорядженням Харківського міського голови Геннадія Кернеса від 2 лютого 2016 р. було перейменовано 48 елементів вулично-дорожньої мережі Харкова та 5 адміністративних районів м. Харкова (Держинський район у Шевченківський район; Ленінський район у Холодногірський район; Жовтневий район (на честь більшовицької революції) у Жовтневий район на честь Дня захисника України, Фрунзенський район (на честь радянського діяча) у Фрунзенський район на честь Тимура Михайловича Фрунзе, лейтенанта, льотчика-винищувача 161-го винищувального авіаційного полку, що загинув у 1942 р. при обороні Батьківщини від нацистських загарбників; Орджонікідзевський район у Індустріальний район) (Харківська міська рада 2016).

216

Отже, рішення органів та посадових осіб органів місцевого самоврядування залишали комуністичну спадщину у назвах міських районів. З 9 адміністративних районів, 7 підпадали під дію Закону, однак перейменування зазнавали тільки 5, з яких тільки 3 були перейменовані фактично та численних назвах вулиць (Посівкомівська, Профінтерну, Колгоспна). Наведені практики органів місцевого самоврядування Харкова, зокрема в частині перейменування адміністративних районів міста, засвідчують застосування елементів символічного спротиву сутності декомунізації символічного простору міста. Саме він спричинив розгортання другого етапу декомунізації топонімічної карти Харкова.

Другий етап конкретизує процес реалізації політики декомунізації регіональними органами виконавчої влади, зокрема Обласною державною адміністрацією (голова – Ігор Райнін), спричинений необхідністю завершення декомунізації символічного простору Харкова. Рішення про перейменування об'єктів топоніміки м. Харкова (Харківська міська рада 2015; Харківська міська рада 2016) було ухвалене на підставі рішення Робочої групи із забезпечення реалізації в Харківській області законів про декомунізацію, пропозицій громадськості і науковців, листа громадської ради при обласній державній адміністрації та рекомендації Українського інституту національної пам'яті. Цим рішенням були перейменовані 52 елементи вулично-до-

рожньої мережі Харкова; 4 адміністративні райони міста (Жовтневий на Новобаварський, Комінтернівський на Слобідський, Фрунзенський на Немишлянський, Червонозаводський на Основ'янський); 5 станцій Харківського метрополітену (Маршала Жукова на Палац Спорту, Метробудівників ім. Г.І. Ващенко на Метробудівників, Площа Повстання на Захисників України, Пролетарська на Індустріальну, Радянської армії на Армійську); 1 парк (Жовтневий гідропарк на Удянський гідропарк).

Загалом, в процесі реалізації політики декомунізації у Харкові було перейменовано 268 урбанонімів, 7 адміністративних районів та 6 станцій метрополітену (Харківська обласна державна адміністрація 2016). Практики формування урбанонімів органами місцевого самоврядування та регіональними органами виконавчої влади під час реалізації політики декомунізації у м. Харкові суттєво різняться. По-перше, органи місцевого самоврядування надавали перевагу іменам діячів науки й культури, наприклад лікарів Любові Малої, Олександра Шалімова, Миколи Амосова, архітекторів Павла Альошина, Олексія Душкіна, істориків Маріна Дрінова, Дмитра Міллера, філолога та етнографа Ізмаїла Срезневського, володарки премії «Оскар» Варвари Каринської (80 урбанонімів). По-друге, героїка сучасної України фактично залишалися поза увагою органів місцевого самоврядування, адже символічний простір міста наповнився тільки ім'ям генерал-майора Ігоря Момота, Героя України Василя Мельникова та узагальненим маркером «Герої Небесної Сотні». По-третє, регіональні органи виконавчої влади, на відміну від органів місцевого самоврядування, інтегрували у символічний простір міста ціннісні назви (проспект Незалежності, вулиці Свободи та Волонтерська) та історичні постаті, акцентуючи увагу на борцях за незалежність України ХХ ст. (Болбочан, Микола Міхновський, Петро Григоренко, В'ячеслав Чорновіл). По-четверте, до символічного ландшафту Харкова фактично не було інтегровано топоніми, які реконструюють козацький період історії України: іменем Дмитра Вишневецького назвали одночасно вулицю, провулок та проїзд. Таким чином, політика органів місцевого самоврядування Харкова щодо реалізації політики декомунізації може бути означена як ностальгійна та прагматична, тоді як регіональних органів виконавчої влади – як політична та прагматична.

Декомунізація символічного простору Одеси також має певні особливості. Подібно до кейсу Харкова, вона відбувалася також у два етапи. Перший етап розпочався з розпорядження Міського голови Г. Труханова про скликання громадських слухань 9 березня 2016 р. (Одеська міська рада 2016с). Громадські слухання змістовно були підготовлені засіданнями міської історико-топонімічної комісії, від 4 та 11 грудня 2015 р., на яких були розглянуті варіанти нових назв для об'єктів, які підпадають під заборону згідно із українським законодавством. Основний принцип, якого дотримувалися члени історико-топонімічної комісії полягав у тому, що «нові назви повинні відображати неповторну і самобутню історію Одеси, увічнювати імена людей, які створювали місто, працювали на його благо і процвітання» (Одеська міська рада 2015). Дотримуючись даного принципу топонімічна комісія запропонувала винести на громадські слухання перейменування вулиці Піонерської на вулицю братів Фраполлі (на честь перших архітекторів Одеси італійців Франческо і Джованні Фраполлі), вулицю Жовтневої революції на вулицю Юхима Геллера (один з кращих спортсменів Одеси ХХ ст., шахіст), вулицю Комінтерну на вулицю Петра Лещенко (естрадний співак), вулицю Петровського на вулицю Фесенко (на честь Юхима Фесенко, одеського видавця, почесного громадянина Одеси), вулицю Колгоспну на вулицю Йосипа Тимченка (механіка і винахідника), вулицю Щорса на вулицю Святослава Ріхтера (музиканта), вулицю Затонського на вулицю Давида Ойстраха (видатного скрипаля, альтиста, диригента і педагога). В рамках цих пропозицій також пропонувалися нові назви для 9 провулків міста Одеси та 1 парку. Тут Одеська історико-топонімічна комісія також обрала підхід, який можна означити як поєднання історичного, з наголосом на локальній історії, та прагматичного. Зокрема нові назви для провулків пропонувалося змінити на назви з іменами митців (3), голови міста середини ХІХ ст. (1), спортсменів (1), громадських діячів (2), 2 – повернути історичні назви. При чому, тільки перейменування 2-го Стахановського провулку передбачало дещо ширший, ніж, локальна історія, український контекст. Йдеться про перейменування на честь Олександра Аполлоновича Скальковського, відомого вченого, дослідника історії України, письменника і видавця, одного з засновників Одеського товариства історії та старожитностей, дослідника історії Південної України та Запорізької Січі. За рішеннями громадських слухань Одеська міська рада ухва-

лила рішення про перейменування, відповідно до пропозицій історико-топонімічної комісії (Одеська міська рада 2016b). Його особливістю є те, що, по-перше, на відміну від практик інших мегаполісів України, рішення містить одразу два варіанти нової назви вулиці – українською та російською; по-друге, ним було вирішено демонтувати пам'ятники М. Томасу та В. Леніну у парку Ленінського комсомолу, якому поверталася історична назва – Савицький.

Зважаючи на те, що всі терміни декомунізації символічного простору міського простору Одеси були вичерпані, 21 травня 2016 р. голова Одеської ОДА М. Саакашвілі підписав розпорядження про перейменування об'єктів топоніміки у населених пунктах Одеської області, відповідно до якого в Одесі зазнавали перейменування 52 вулиці та провулки (Одеська обласна державна адміністрація 2016). Топонімічний простір Одеси наповнювався символами не тільки локальної історії, але й національної., зокрема розпорядженням визначалися такі нові назви вулиць та провулків як Героїв Крут, Івана та Юрія Лип, Миколи Міхновського, Небесної Сотні, Івана Мазепи, Володимира Івасюка, Андрія Шептицького, Романа Шухевича, формуючи дискурс соборності України у міському просторі Одеси.

219

Проте, органи місцевого самоврядування фактично проігнорували розпорядження голови Одеської ОДА та ініціювали другі громадські слухання, що відбувалися 26 серпня 2016 р. На них був винесений перелік з 58 назв топонімічних об'єктів, з яких для 12 не було запропоновано жодного варіанту нової назви. Важливо, що згідно законодавства проспект Маршала Жукова підпадає під перейменування, як пов'язаний з іменами діячів, які обіймали найвищі посади в уряді Радянського Союзу. Історико-топонімічна комісія, готуючи пропозиції для громадських слухань, зауважила, що керувалася статтею 1 Закону про те, що назви, пов'язані з іменами людей, які відзначилися участю у подіях, пов'язаних з опором та вигнанням нацистських окупантів з України, не підлягають перейменуванню, та численними зверненнями громадян, які виступають проти перейменування, ухвалила рішення не рекомендувати перейменування даного топонімічного об'єкту. Таке ж рішення було ухвалено стосовно вулиці радянського письменника Аркадія Гайдара (Одеська міська рада 2016a).

Зважаючи на те, що процес декомунізації символічного простору Одеси не набув легітимного характеру, міська влада максимально

використовувала наявні організаційні ресурси для приведення міських топонімів у відповідність до норм українського законодавства та збереження історичного локусу міста у його топоніміці. Зокрема, на 16 грудня 2016 р. було призначено проведення чергових, третіх громадських слухань. Але більшість городян не потрапили до будівлі, де повинні були відбутися слухання, через погрози і провокації сутічок. Через грубі порушення процедури проведення громадських слухань та фізичний тиск на присутніх у залі, у тому числі і з застосуванням сльозогінного газу, обговорення питання, внесеного до порядку слухань, не відбулося, а після того, як спалахнула в залі бійка, багато учасників слухань покинули залу. Ті ж, хто залишився в залі, з голосу і без дотримання процедури громадських слухань розглянули питання, які не були заявлені в порядку денному і не були предметом даних слухань (Одеська міська рада 2016). Зрештою Одеська міськрада розмістила на своєму сайті опитування щодо перейменування вулиць, в якому взяли участь близько 5000 одеситів, 75% опитаних висловилися за збереження назв вулиць, які вони носили до травня 2016 р., на підставі якого рішенням від 26 квітня 2017 р. повернула назви частині вулиць, які перейменував колишній глава Одеської обласної державної адміністрації М. Саакашвілі: відбулася рекомунізація вулиць 25-ї Чапаєвської дивізії, Гайдара, Белінського, Бадаєва, Терешкової, проспекту Маршала Жукова, вулиці і провулку Бабушкіна. Дія рішення міської ради була зупинена розпорядженням Одеського міського голови від 29 квітня 2017 р. (Одеська міська рада 2017а).

220

—

Отже, боротьба за топоніми як невід'ємні елементи політичних ландшафтів одеського мегаполісу є яскравим прикладом формування політичного ландшафту українського міста в умовах реалізації політики декомунізації, який, насамперед, є продуктом правових і політичних рішень, спрямованих на кристалізацію певної ідеології в символічній сфері. Символічна боротьба міської ради та обласної адміністрації завершилася мовчазним компромісом, зафіксованим в роз'ясненні Одеської філії Державного підприємства «Національні інформаційні системи» Міністерства юстиції України, яке фіксує факт перейменування топонімів у варіанті ОДА у словниках Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (Одеська міська рада 2017). Проте, це не означало завершення символічної боротьби за ідеологічне маркування Одеси.

У Дніпрі було використано трирівневий підхід до перейменувань, тобто зміна символічного наповнення топонімів об'єднала загальнонаціональний, регіональний та міський контексти (Світленко 2016), що мало унаочнити неперервність українського історичного процесу, соборність українських земель та урбаністичні традиції Дніпра. Загалом, в рамках реалізації політики декомунізації Дніпровська міська рада прийняла рішення до перейменування 323 вулиць та 5 районів міста (Перейменування вулиць та місць... 2016). Здійснюючи (де)конструкцію топоніміки мегаполісу, органи місцевого самоврядування Дніпра найбільш активно зверталися до використання у нових назвах вулиць прізвищ історичних постатей, значимих для історії всієї України та пов'язаних з боротьбою за ідею української державності (насамперед, йдеться про Нестора Махна, Пилипа Орлика, Михайла Грушевського, Володимира Мономаха, Петра Калнишевського, просп. Богдана Хмельницького, Княгиню Ольгу, Симона Петлюру, Романа Шухевича, Євгена Коновальця, Павла Полуботка, Романа Мстиславовича, Данила Галицького) чи назв історичних подій чи явищ (наприклад, Братства тарасівців, Просвітянська, Січових стрільців, Героїв Крут, Кобзарська). Варто зауважити, що саме історичні постаті середини ХХ ст., історичний внесок яких у боротьбу за українську державу заперечувався, стали найбільш дискусійними та контраверсійними для дніпрян. Натомість, топоніми, які відображають сучасний етап боротьби українців на Сході країни, активно підтримуються як органами місцевого самоврядування, так і населенням міста (вул. Волонтерська, парк Героїв, парк Пам'яті та примирення, вул. Олександра Чернікова). Отже, декомунізація як відокремлення від радянської історії через інтеграцію до наративів міської історії історичних постатей середини ХХ ст. (Романа Шухевича, Євгена Коновальця) сприймалася як інструмент руйнування минулого (руйнування пам'яті), тоді як декомунізація через включення до наративів міської історії новітніх історичних процесів, навпаки, оцінюється містянами як створення нових артефактів української історії.

Висновки. Здійснений аналіз практик місцевого самоврядування України у сфері декомунізації міських просторів Києва, Харкова, Одеси, Дніпра доводить, що з 2015 р. вони стали публічними аренами інтерпретацій минулого. Їх меморіальна символічна структура відображає конкуренцію між політичними акторами, які репрезен-

тували конкуруючі коменоративні порядки. Практики місцевого самоврядування набули власної виразної специфіки у кожній з локальних макроспільнот. Зокрема, у Києві політика органів місцевого самоврядування означається нами як політична, що пов'язано з його статусом столиці України. Саме цей статус підпорядкував собі символічний простір локальної історії та ретроспективний реверс до історичних назв. Органи місцевого самоврядування Одеси та Харкова здійснювали декомунізацію із залученням, окрім політичної, прагматичної (Харків) та історичної (Одеса) практик перейменування. Ядром практик декомунізації символічного простору Дніпра є історична практика. Водночас, органи місцевого самоврядування усіх чотирьох міст України були суб'єктами політичної конкуренції («символічної боротьби») за право формувати та стверджувати уявлення про легітимний порядок символічного простору міста. Означаючи політику України у сфері декомунізації як таку, що має елементи символічного насильства, органи місцевого самоврядування підживлювали суспільну напругу, що супроводжувала реалізацію даної політики.

Джерела та література:

1. Верховна Рада України. 2015. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років, № 962-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text> (accessed 25 December 2020).
2. Від Кличка вимагають до 24 серпня декомунізувати 86 об'єктів – Батьківщину-матір, арку Дружби народів, Щорса, Ватутіна (2016). Новинарня, 1.08.2016. URL: <https://novynarnia.com/2016/08/01/vid-klichka-vimagayut-do-24-serpnya-dekomunizuvati-86-ob-yektiv-batktivshhinu-mativ-arku-druzhbi-narodivshhorsa-vatutina-ta-in/> (accessed 10 April 2021)
3. Департамент суспільних комунікацій Київської міської ради. 2019. Перелік вулиць у місті Києві, які перейменовані протягом 2014–2019 років. URL: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/pereyrenuvannya-vulyc-dekomunizaciya.html#golos> (accessed 10 April 2021)
4. Київська міська рада. 2014. Положення про Комісію з питань найменувань. Затверджено Розпорядження Київського міського голови 22 вересня 2014 року № 259 (в редакції розпорядження Київського міського голови від 18 лютого 2019 року № 138). URL: <https://>

dsk.kyivcity.gov.ua/files/2020/1/14/Polozhennia_Komisija_vulyci.pdf (accessed 10 April 21)

5. Київська міська рада. 2016. Про перейменування вулиць, проспекту та провулку у місті Києві. Рішення N 559/559 від 7 липня 2016 року. URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/l_docki2.nsf/alldocWWW/A0022DEF33079D2AC225800600687888?OpenDocument (accessed 10 April 2021).

6. Київська міська рада. 2017. Про перейменування проспекту у місті Києві. Рішення № 419/2641 від 1 червня 2017 р. URL: <https://kmr.gov.ua/sites/default/files/419-2641.pdf> (accessed 10 April 2021).

7. Київська міська рада. 2018. Комісія з питань встановлення пам'ятних знаків. URL: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/komisiya-z-putan-vstanovlennya-pamyatnyh-znakiv.html> (accessed 10 April 2021).

8. Київська міська рада. 2014а. Про повернення історичних назв та перейменування вулиць, площ, провулків у місті Києві. Рішення № 373/373 від 13 листопада 2014 року. URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/l_docki2.nsf/alldocWWW/707C1B4B8FBB1544C2257D9E006DE901 (accessed 10 April 2021).

9. Київська міська рада. 2019. Обговорення щодо перейменування проспекту Генерала Ватутіна у Деснянському та Дніпровському районах на проспект Романа Шухевича (Завершено). URL: <https://forum.kyivcity.gov.ua/projects/view.php?P=207> (accessed 10 April 2021).

10. Київська міська рада. 2019а. Обговорення щодо перейменування проспекту Московського у Оболонському та Подільському районах на проспект Степана Бандери (Завершено). URL: <https://forum.kyivcity.gov.ua/projects/view.php?P=210> (accessed 10 April 2021).

11. Київська міська рада. 2019. Про перейменування вулиці у Печерському районі Києва. Рішення № 512/7168 від 4 квітня 2019 року. URL: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_pereyrenuvannya_vulitsi_u_pecherskomu_rayoni_mista_kiyeva_350527/dwkyoyzr0_512-7168/ (accessed 10 April 2021).

12. Малес, Л. 2016. Дискурс декомунізації в Києві, Соціологічні студії. 2(9): 16–21.

13. Одеська міська рада. 2015. Історико-топонімічної комісія Одеси представила рекомендації щодо перейменування вулиць, провулків і парку. 15.12.2015 <http://old.omr.gov.ua/ru/news/78428/> (accessed 14 June 2020).

14. Одеська міська рада. 2016. Громадські слухання щодо пере-

йменування топонімів Одеси не відбулися через грубі порушення. URL: <http://old.omr.gov.ua/ua/news/91203/> (accessed 14 June 2020).

15. Одеська міська рада. 2016а. Перелік пропозицій щодо перейменування топонімічних об'єктів Одеси, які виносяться на обговорення. 26 серпня 2016 р. <http://old.omr.gov.ua/ua/announce/86318/> (accessed 14 June 20)

16. Одеська міська рада. 2016б. Про внесення змін до рішення Одеської міської ради від 09 листопада 2005 року № 4858-IV «Про найменування вулиць, провулків, проспектів, площ, парків, скверів, мостів та інших споруд, розташованих на території міс та Одеси. Рішення Одеської міської ради № 638-VII від 27.04.2016р. <http://old.omr.gov.ua/ua/acts/council/82993/> (accessed 14 June 2020)

224 — 17. Одеська міська рада. 2016с. Про скликання громадських слухань щодо обговорення проекту рішення Одеської міської ради «Про внесення змін до рішення Одеської міської ради від 09 листопада 2005 року № 4858-IV «Про найменування вулиць, провулків, проспектів, площ, парків, скверів, мостів та інших споруд, розташованих на території міста Одеси». URL: Розпорядження Одеського міського голови № 118 від 19.02.2016р. <http://old.omr.gov.ua/ru/acts/mayor/80503/> (accessed 14 June 20)

18. Одеська міська рада. 2017. Роз'яснення Одеської філії Державного підприємства «Національні інформаційні системи» Міністерства юстиції України щодо перейменування деяких об'єктів топоніміки виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». 18.07.2017. URL: <http://old.omr.gov.ua/ua/acts/97667/> (accessed 14 June 2020).

19. Одеська міська рада. 2017а. Про зупинення дії рішення XV сесії Одеської міської ради VII скликання від 26 квітня 2017 року «Про найменування вулиць, провулків, проспектів, площ, парків, скверів та інших географічних об'єктів, розташованих на території міста Одеси». Розпорядження Одеського міського голови № 381 від 29.04.2017. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/mayor/95437/> (accessed 14 June 2020)

20. Одеська обласна державна адміністрація. 2016. Про перейменування об'єктів топоніміки у населених пунктах Одеської області. Розпорядження № 303/A-2016 від 21.05.2016. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/mayor/95437/> (accessed 14 June 2020)

21. Перейменування вулиць та місць Дніпра 2015–2016. 2016. URL: <http://rename.dp.ua/#/> (accessed 12 March 2021)

22. Світленко, С. І. 2016. “Топонімічна реформа в місті Дніпропетровськ 2015-2016 рр.: досвід проведення та результат”. Придніпров’я: історико-краєзнавчі дослідження. 14: 95–108.

23. Український інститут національної пам’яті. 2016. Перелік пам’яток м. Києва, що підлягають демонтажу. URL: <https://old.uinp.gov.ua/publication/perelik-pam-yatnikov-i-pam-yatnikh-znakiv-m-kieva-shcho-pidlygayut-demontazhu> (accessed 12 March 2021).

24. Харківська міська рада. 2015. Про перейменування об’єктів топоніміки міста Харкова. Рішення Харківської міської ради Харківської області від 20 листопада 2015 р. № 12/1 URL: <https://www.city.kharkov.ua/uk/document/pro-pereymenuvannya-obektiv-toponimiki-mista-kharkova-48723.html> (accessed 12 March 2021).

25. Харківська міська рада. 2016. Про перейменування об’єктів топоніміки міста Харкова. Розпорядження Харківського міського голови № 7 від 2 лютого 2016. URL: <https://doc.citynet.kharkov.ua/ru/profile/document/view/id/646779> (accessed 12 March 21)

26. Харківська обласна державна адміністрація. 2016. Про перейменування об’єктів топоніміки м. Харкова. Розпорядження голови Харківської обласної державної адміністрації № 181 від 17 травня 2016 р. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/808/80788/files/160517-01-11-zagal-181-rozrp.pdf> (accessed 12 March 21).

27. Шостий Апеляційний Адміністративний суд. 2019. Постанова від 09.12.2019 р. Справа # 826/11910/16. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO14692?an=1> (accessed 14 June 2020).

28. Amin, A., Thrift, N. 2002. *Cities: Reimagining The Urban*. Cambridge: Polity Press, 2002.

29. Azaryahu, M. 1986. “Street names and political identity: the case of East Berlin”, *Journal of Contemporary History*. 21(4): 581–604.

30. Azaryahu, M. 1992. “The purge of Bismarck and Saladin: the renaming of streets in East Berlin and Haifa, a comparative study in culture-planning”, *Poetics Today*, 13(2): 351–367.

31. Azaryahu, M. 1996. “The power of commemorative street names”, *Environment and Planning D: Society and Space*. 14: 312–313.

32. Bourdieu, P. 1991. *Language and symbolic power*. Harvard: Harvard University Press.

33. Debra, W. S., Stewart, C. V. 1995. "Lustration in Poland and the former Czechoslovakia: a study in decommunization", *International Journal of Public Administration*. 18(6): 879–914.

34. Decommunization in Bulgaria. 2018. URL: <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/BULGARIA938.PDF> (accessed 2 June 20).

35. Derek, A. H. 2008. "Place, Naming, and the Interpretation of Cultural Landscapes" in B. Graham, and P. Howard, Ed., *The Ashgate Research Companion to Heritage And Identity*. Aldershot, UK: Ashgate Press: 195–213.

36. Ferguson, P. P. 1988. "Reading city streets". *French Review*. 61(3):386–397.

37. Halbwachs, M. 1992. *On collective memory*. Chicago: University of Chicago Press.

38. Himka, J.-P. 2012. "Interventions: Challenging the Myths of Twentieth-Century Ukrainian History", in M. Lipman, A. Miller, Ed., *The Convolutions of Historical Politics*. Budapest: 211–238.

226

— 39. Holmes, S. 1994. "The End of Decommunization", *European*

Constitutional Law Review. 33: 33–36.

40. Joenniemi, P. 2003. "The New Saint Petersburg: Trapped in Time?", *Alternatives: Global, Local, Political*. 28(5): 584–586.

41. Lancione, M. 2017. Review of *Seeing Like a City*, by Ash Amin and Nigel Thrift, *Society and Space*, October, 17, 2017. URL: <https://www.societyandspace.org/articles/seeing-like-a-city-by-ash-amin-and-nigel-thrift>. (accessed 25 December 2020).

42. Mälksoo, M. 2017. "Ukraine's Decommunisation Laws: A Hard Case for the EU Policy on Transitional Justice?", Paper prepared for the EUSA Fifteenth Biennial Conference. Miami, Florida, USA, May 4–6.

43. Massey, D. B. 1994. *Space, place, and gender*. Minnesot: University of Minnesota Press.

44. Nora, P. 1989. "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire", *Special Issue: Memory and Counter-Memory*. 26: 7–24.

45. Palonen, K. 1993. "Reading street names politically", in *Reading the Political: Exploring the Margins of Politics*, ed. Kari Palonen and Tuij Parvikko. Helsinki, Finland: The Finnish Political Science Association, Tampere: 103–121.

46. Rose-Redwood, R. S. 2008. "From number to name: symbolic capital, places of memory and the politics of street renaming in New York City", *Social & Cultural Geography*. 9: 431–452.

References:

1. Verxovna Rada Ukrainy. 2015. Pro reabilitaciyu zhertv represij komunisty`chnogo totalitarnogo rezhy`mu 1917–1991 rokiv, # 962-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text> (accessed 25 December 2020).

2. Vid Kly`chka vy`magayut` do 24 serpnya dekomunizuvaty` 86 ob`yektiv – Bat`kivshhy`nu-matir, arku Druzhby` narodiv, Shhorsa, Vatutina (2016). Novy`narnya, 1.08.2016. URL: <https://novynarnia.com/2016/08/01/vid-klichka-vimagayut-do-24-serpnya-dekomunizuvati-86-ob-yektiv-batkivshhinu-mativ-arku-druzhbi-narodivshhorsa-vatutina-ta-in/> (accessed 10 April 2021)

3. Departament suspil`ny`x komunikacij Ky`yivs`koyi mis`koyi rady`. 2019. Perelik vuly`cz` u misti Ky`yevi, yaki perejmenovani protyagom 2014–2019 rokiv. URL: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/pereymenuvannya-vulyc-dekomunizaciya.html#golos> (accessed 10 April 2021)

4. Ky`yivs`ka mis`ka rada. 2014. Polozhennya pro Komisiyu z py`tan` <sup>227</sup> najmenuvan`. Zatverdzheno Rozporyadzhennya Ky`yivs`kogo mis`kogo golovy` 22 veresnya 2014 roku # 259 (v redakciyi rozporyadzhennya Ky`yivs`kogo mis`kogo golovy` vid 18 lyutogo 2019 roku # 138). URL: https://dsk.kyivcity.gov.ua/files/2020/1/14/Polozhennia_Komisia_vulyci.pdf (accessed 10 April 21)

5. Ky`yivs`ka mis`ka rada. 2016. Pro perejmenuvannya vuly`cz`, prospektu ta provulku u misti Ky`yevi. Rishennya N 559/559 vid 7 ly`pnja 2016 roku. URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/l_docki2.nsf/alldocWWW/A0022DEF33079D2AC225800600687888?OpenDocument (accessed 10 April 2021).

6. Ky`yivs`ka mis`ka rada. 2017. Pro perejmenuvannya prospektu u misti Ky`yevi. Rishennya # 419/2641 vid 1 chervnya 2017 r. URL: <https://kmr.gov.ua/sites/default/files/419-2641.pdf> (accessed 10 April 2021).

7. Ky`yivs`ka mis`ka rada. 2018. Komisiya z py`tan` vstanovlennya pam`yatny`x znakiv. URL: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/komisiya-z-pytan-vstanovlennya-pamyatnyh-znakiv.html> (accessed 10 April 2021).

8. Ky`yivs`ka mis`ka rada. 2014a. Pro povernennya istory`chny`x nazv ta perejmenuvannya vuly`cz`, ploshh, provulkiv u misti Ky`yevi. Rishennya # 373/373 vid 13 ly`stopada 2014 roku. URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/l_docki2.nsf/alldocWWW/707C1B4B8FBB1544C2257D9E006DE901 (accessed 10 April 2021).

9. Ky'yivs'ka mis'ka rada. 2019. Obgovorennya shhodo perejmenuvannya prospektu Generala Vatutina u Desnyans'komu ta Dniprovs'komu rajonax na prospekt Romana Shuxevy'cha (Zaversheno). URL: <https://forum.kyivcity.gov.ua/projects/view.php?P=207> (accessed 10 April 2021).

10. Ky'yivs'ka mis'ka rada. 2019a. Obgovorennya shhodo perejmenuvannya prospektu Moskovs'kogo u Obolons'komu ta Podil's'komu rajonax na prospekt Stepana Bandery' (Zaversheno). URL: <https://forum.kyivcity.gov.ua/projects/view.php?P=210> (accessed 10 April 2021).

11. Ky'yivs'ka mis'ka rada. 2019. Pro perejmenuvannya vuly'ci u Pechers'komu rajoni Ky'yeva. Rishennya # 512/7168 vid 4 kvitnya 2019 roku. URL: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_perejmenuvannya_vulitsi_u_pecherskomu_rayoni_mista_kiyeva_350527/dwkyoyzr0_512-7168/ (accessed 10 April 2021).

228 12. Males, L. 2016. Dy'skurs dekomunizaciyi v Ky'yevi, Sociologichni studiyi. 2(9): 16–21.

— 13. Odes'ka mis'ka rada. 2015. Istory'ko-toponimichnoyi komisiya Odesy' predstavy'la rekomendaciyi shhodo perejmenuvannya vuly'cz', provulkiv i parku. 15.12.2015 <http://old.omr.gov.ua/ru/news/78428/> (accessed 14 June 2020).

14. Odes'ka mis'ka rada. 2016. Gromads'ki sluxannya shhodo perejmenuvannya toponimiv Odesy' ne vidbuly'sya cherez grubi porushennya. URL: <http://old.omr.gov.ua/ua/news/91203/> (accessed 14 June 2020).

15. Odes'ka mis'ka rada. 2016a. Perelik propozy'cij shhodo perejmenuvannya toponimichny'x ob'yektiv Odesy', yaki vy'nosyat'sya na obgovorennya. 26 serpnya 2016 r. <http://old.omr.gov.ua/ua/announce/86318/> (accessed 14 June 20)

16. Odes'ka mis'ka rada. 2016b. Pro vnesennya zmin do rishennya Odes'koyi mis'koyi rady' vid 09 ly'stopada 2005 roku # 4858-IV «Pro najmenuvannya vuly'cz', provulkiv, prospektiv, ploshh, parkiv, skveriv, mostiv ta inshy'x sporud, roztashovany'x na tery'toriyi mis ta Odesy'». Rishennya Odes'koyi mis'koyi rady' # 638-VII vid 27.04.2016r. <http://old.omr.gov.ua/ua/acts/council/82993/> (accessed 14 June 2020)

17. Odes'ka mis'ka rada. 2016c. Pro skly'kannya gromads'ky'x sluxan' shhodo obgovorennya proektu rishennya Odes'koyi mis'koyi rady' «Pro vnesennya zmin do rishennya Odes'koyi mis'koyi rady'

vid 09 ly`stopada 2005 roku # 4858-IV «Pro najmenuvannya vuly`cz`, provulkiv, prospektiv, ploshh, parkiv, skveriv, mostiv ta inshy`x sporud, roztashovany`x na tery`toriyi mista Odesy`». URL: Rozporyadzhennya Odes`kogo mis`kogo golovy` # 118 vid 19.02.2016r. <http://old.omr.gov.ua/ru/acts/mayor/80503/> (accessed 14 June 20)

18. Odes`ka mis`ka rada. 2017. Roz`yasnennya Odes`koyi filiyi Derzhavnogo pidpry`yemstva «Nacional`ni informacijni sy`stemy`» Ministerstva yusty`ciyi Ukrayiny` shhodo perejmenuvannya deyaky`x ob`yektiv toponimiky` na vy`konannya Zakonu Ukrayiny` «Pro zasudzhennya komunisty`chnogo ta nacional-socialisty`chnogo (nacy`sts`kogo) totalitarny`x rezhy`miv v Ukrayini ta zaboronu propagandy` yixn`oyi sy`mvoliky`». 18.07.2017. URL: <http://old.omr.gov.ua/ua/acts/97667/> (accessed 14 June 2020).

19. Odes`ka mis`ka rada. 2017a. Pro zupy`nennya diyi rishennya XV sesiyi Odes`koyi mis`koyi rady` VII skly`kannya vid 26 kvitnya 2017 roku «Pro najmenuvannya vuly`cz`, provulkiv, prospektiv, ploshh, parkiv, skveriv ta inshy`x geografichny`x ob`yektiv, roztashovany`x na tery`toriyi mista Odesy`». Rozporyadzhennya Odes`kogo mis`kogo golovy` # 381 vid 29.04.2017. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/mayor/95437/> (accessed 14 June 2020)

20. Odes`ka oblasna derzhavna administraciya. 2016. Pro perejmenuvannya ob`yektiv toponimiky` u naseleny`x punktax Odes`koyi oblasti. Rozporyadzhennya # 303/A-2016 vid 21.05.2016. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/mayor/95437/> (accessed 14 June 2020)

21. Perejmenuvannya vuly`cz` ta miscz` Dnipra 2015–2016. 2016. URL: <http://rename.dp.ua/#/> (accessed 12 March 2021)

22. Svitlenko, S. I. 2016. “Toponimichna reforma v misti Dnipropetrovs`k 2015-2016 rr.: dosvid provedennya ta rezul`tat”. Pry`dniprovy`ya: istory`ko-krayeznavchi doslidzhennya. 14:95–108.

23. Ukrayins`ky`j insty`tut nacional`noyi pam`yati. 2016. Perelik pam`yatny`kiv m. Ky`yeva, shho pidlyagayut` demontazhu. URL: <https://old.uinp.gov.ua/publication/perelik-pam-yatnikiv-i-pam-yatnikh-znakiv-m-kieva-shcho-pidlyagayut-demontazhu> (accessed 12 March 2021).

24. Xarkivs`ka mis`ka rada. 2015. Pro perejmenuvannya ob`yektiv toponimiky` mista Xarkova. Rishennya Xarkivs`koyi mis`koyi rady` Xarkivs`koyi oblasti vid 20 ly`stopada 2015 r. # 12/1 URL: <https://www.city.kharkov.ua/uk/document/pro-perejmenuvannya-obektiv-toponimiki-mista-kharkova-48723.html> (accessed 12 March 2021).

25. Xarkivs`ka mis`ka rada. 2016. Pro perejmenuvannya ob`yektiv toponimiky` mista Xarkova. Rozporyadzhennya Xarkivs`kogo mis`kogo golovy` # 7 vid 2 lyutogo 2016. URL: <https://doc.citynet.kharkov.ua/ru/profile/document/view/id/646779> (accessed 12 March 21)

26. Xarkivs`ka oblasna derzhavna administraciya. 2016. Pro perejmenuvannya ob`yektiv toponimiky` m. Xarkova. Rozporyadzhennya golovy` Xarkivs`koyi oblasnoyi derzhavnoyi administraciyi # 181 vid 17 travnya 2016 r. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/808/80788/files/160517-01-11-zagal-181-rozp.pdf> (accessed 12 March 21).

27. Shosty`j Apelyacijny`j Administraty`vny`j sud. 2019. Postanova vid 09.12.2019 r. Sprava # 826/11910/16. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO14692?an=1> (accessed 14 June 2020).

28. Amin, A., Thrift, N. 2002. *Cities: Reimagining The Urban*. Cambridge: Polity Press, 2002.

230 — 29. Azaryahu, M. 1986. "Street names and political identity: the case of East Berlin", *Journal of Contemporary History*. 21(4): 581–604.

30. Azaryahu, M. 1992. "The purge of Bismarck and Saladin: the renaming of streets in East Berlin and Haifa, a comparative study in culture-planning", *Poetics Today*, 13(2): 351–367.

31. Azaryahu, M. 1996. "The power of commemorative street names", *Environment and Planning D: Society and Space*. 14: 312–313.

32. Bourdieu, P. 1991. *Language and symbolic power*. Harvard: Harvard University Press.

33. Debra, W. S., Stewart, C. V. 1995. "Lustration in Poland and the former Czechoslovakia: a study in decommunization", *International Journal of Public Administration*. 18(6): 879–914.

34. *Decommunization in Bulgaria*. 2018. URL: <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/BULGARIA938.PDF> (accessed 2 June 20).

35. Derek, A. H. 2008. "Place, Naming, and the Interpretation of Cultural Landscapes" in B. Graham, and P. Howard, Ed., *The Ashgate Research Companion to Heritage And Identity*. Aldershot, UK: Ashgate Press: 195–213.

36. Ferguson, P. P. 1988. "Reading city streets". *French Review*. 61(3):386–397.

37. Halbwachs, M. 1992. *On collective memory*. Chicago: University of Chicago Press.

38. Himka, J.-P. 2012. "Interventions: Challenging the Myths of Twentieth-Century Ukrainian History", in M. Lipman, A. Miller, Ed., *The Convolutions of Historical Politics*. Budapest: 211–238.

39. Holmes, S. 1994. "The End of Decommunization", *European Constitutional Law Review*. 33: 33–36.

40. Joenniemi, P. 2003. "The New Saint Petersburg: Trapped in Time?", *Alternatives: Global, Local, Political*. 28(5): 584–586.

41. Lancione, M. 2017. Review of *Seeing Like a City*, by Ash Amin and Nigel Thrift, *Society and Space*, October, 17, 2017. URL: <https://www.societyandspace.org/articles/seeing-like-a-city-by-ash-amin-and-nigel-thrift>. (accessed 25 December 2020).

42. Mälksoo, M. 2017. "Ukraine's Decommunisation Laws: A Hard Case for the EU Policy on Transitional Justice?", Paper prepared for the EUSA Fifteenth Biennial Conference. Miami, Florida, USA, May 4–6.

43. Massey, D. B. 1994. *Space, place, and gender*. Minnesot: University of Minnesota Press.

44. Nora, P. 1989. "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire", *Special Issue: Memory and Counter-Memory*. 26: 7–24. —

45. Palonen, K. 1993. "Reading street names politically", in *Reading the Political: Exploring the Margins of Politics*, ed. Kari Palonen and Tuij Parvikko. Helsinki, Finland: The Finnish Political Science Association, Tampere: 103–121.

46. Rose-Redwood, R. S. 2008. "From number to name: symbolic capital, places of memory and the politics of street renaming in New York City", *Social & Cultural Geography*. 9: 431–452.